

STÁTNÍ DIVADLO V OSTRAVĚ

J. OFFENBACH

Hofmánnovy
povídky

OPERA STÁTNÍHO DIVADLA V OSTRAVĚ

laureát státní ceny

Premiéra 22. října 1955 v Divadle Zdeňka Nejedlého.

Jacques Offenbach:

Hoffmannovy povídky

Fantastická opera o 3 dějstvích.

Libreto napsali Jules Barbier a Michel Caré.

Dirigent: Josef Kuchinka.

Sbormistr: J. R. Miša.

Choreograf: Emerich Gabzdyl.

Režie: Ilja Hylas.

Návrhy scén: Zd. Hybler.

Návrh kostymů:

V. Tošenovská-Kanczucká.

Osoby a obsazení:

Hoffmann	Jan Hlavsa František Janda Lubomír Procházka
Copelius, Dapertutto, Mirakel	Jaroslav Daniel Jiří Herold
Niklas	Ivana Mixová Věra Nováková Daniela Uhrovičová
Cochenille, Pitichinaccio, Franz	Jaroslav Deršák Jaroslav Skácel
Olympia	Helena Tattermuschová
Giulietta	Věra Heroldová Bronislava Taufrová
Antonia	Zdeňka Diváková Milada Šafránková
Hlas matky	Ludmila Komancová, nositelka vyznamenání »Za vynikající práci«, Helena Zemanová
Spalanzani	Radoslav Svozil
Schlemil	František Jehlička Miroslav Nekvasil
Crespel	Rudolf Kašl Karel Průša
Nathanael	Vladimír Štátný
Hermann	Oskar Markus
Luther	František Havlas
Pierot	Alice Spohrová

Děj se odehrává na počátku minulého století.

Hlavní přestávky po 1. a 2. dějství.

Offenbach a jeho doba

Během 19. století nabyla národní myšlenka v různých zemích Evropy takové síly, že také u národů se starou kulturní tradicí vyvolala zvýšené úsilí o pěstování umění domácího a zájem o původnost v umění vpravdě osobitou. Ve vývoji evropském je v době před polovinou 19. století a dále skoro všechno mezinárodně společné, ale u jednotlivých národů nabývají nové revoluční směry a události samostatného zabarvení.

Francouzská opera v druhé polovině 19. století se přizpůsobila značnou měrou operní reformě Wagnerově, ale zachovala si své starší útvary i zvláštní jemně vypěstovaný tón, jenž je pro francouzskou povahu příznačný. Potrvala nadále velká *opera historická*, jak ji i v nejnovější době pěstoval *Camille Saint-Saëns* (*Samson a Dalila*, *Jindřich VII.* a pod.). Romantický směr způsobil ve francouzské opeře jen tolik, že vedle velké opery počala se vyvíjet vlastní *opera lyrická*, ve které se kladl důraz na vyjádření citu hudbou melodickou a výrazově vřelou. Představiteli této hudby ve Francii byli *Charles Gounod*, jehož opera „*Marguerite*“ na látku *Goethovy* básně „*Faust*“ (pod tímto názvem je také uváděna tato opera u nás a v Německu). Svou hudební působivostí si dobyla obliby v celém světě opera „*Mignon*“, jejímž skladatelem je *Ambroise Thomas*. Úplný odklon od romantismu provedl zatím *Georges Bizet*, jehož opera „*Carmen*“ je první a dosud nejživotnější realistická opera francouzská, dílo neobyčejně původní a mistrovské, jež mělo vliv na sloh skladatelů i jiných zemí.

Další krok k úplnému naturalismu (jako *Emil Zola* v románech), učinil *Gustav Charpentier*. Skladatel nazval svoji operu „*Luisa*“ přímo „hudebním románem“, v němž líčí každodenní život francouzské ulice v jejích dobrých i špatných stránkách.

Zcela jiným světem je naproti tomu francouzská *opera symbolická* (náznaková), která má souvislost s nejnovějšími proudy tehdejší francouzské poesie. Jejím největším mistrem je *Charles Debussy* s hlavním dílem „*Peleas a Melisanda*“, jež dějem i hudbou působí nanejvýše jako smutná pohádka o nehlubších tajemstvích života. Starý obor opery komické s její pružnou a vtipnou hudbou nejlépe zastupuje *Léo Delibes*, jehož známe všichni také jako skladatele baletů „*Coppélia*“ a „*Sylvia*“, hovičích francouzské zálibě ve scénickém tanci, avšak s dramatickým dějem, vyjadřovaným jen němými posunky herců.

Z komické opery přešlo se ve Francii k lehčí formě *operety*, rozměrně to veselohry, v níž se nejen zpívá, ale i mluví a tančí.

„Láska? Jsou to vlastně tři dívky.”

(Záběr z prologu opery.)

Nejvýznamnějším představitelem a doslova zakladatelem francouzské operety je

JACQUES OFFENBACH (1819—1880),

o kterém m. j. čteme:

„Jsem žid z Kolína. Naučil jsem se hrát na violoncello a vzpomínce na tento úsek svého mládí jsem postavil pomník v jedné slavné barcarole, po které jsem však, lituji, musil zemřít. Oženil jsem se s dcerou španělského vůdce Karlistů, a to je jediná operetní skutečnost v mém životě. Nejprve jsem komponoval meziaktní hudbu pro Houssaye v Théâtre français, pak jsem založil v Paříži vlastní divadlo, které jsem nazval „Bouffes Parisiennes”. Vtipálkové je nazývali bonboniérrou, která se však vždycky důkladně naplnila,

„Je živ a zdráv. Jen si bílé brýle rozbil.“

(Záběr z I. povídky.)

že jsem byl nucen přeložit ji ze Champs-Élysées do Passage Choiseul. Brzo jsem se však rozhodl prolomit tyto nuzné poměry, napsal jsem „Orfea“ a stal jsem se šťastlivcem lidstva. Organisoval jsem světový podnik a tak se stalo, že ke mně jezdili ředitelé divadel celé Evropy. Pak jsem to zkusil ještě jednou s vlastním divadlem, ale „Gaité“ rozhodně nebylo ke cti mému jménu. Cestoval jsem do Ameriky, abych tam inscenoval svá díla, napsal jsem 102 operety, obchodoval jsem, ale také „krachoval“, měl jsem úspěchy i pády, pochopil jsem však novou dobu a dal jsem ji, čeho si přála.“

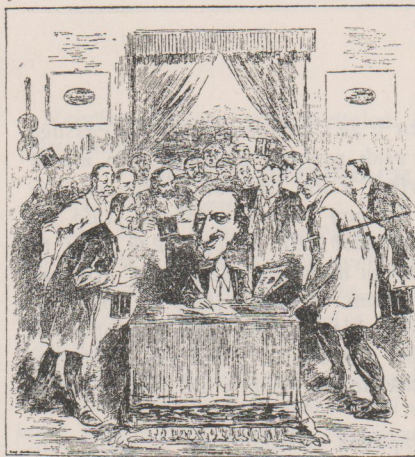
Přerušme však tuto zpověď skladatelovu a zalistujme v jeho díle:

Vlastní skladatelské činnosti se věnoval Offenbach od roku 1866, kdy opustil řízení divadla. Jeho první práce vynikají půvabem, který je snad vlastní jenom komickým operám francouzským. Jsou to zejména: *Le Mariage aux laternes*, *Chanson de Fortunio*, *Monsieur et Madame Denis* a pod. Opíraje se o lidovou operu komickou a užívaje tanečních prvků (kankán), vytvořil zejména burleskní hudební parodie ve slavných operetách „*Orfeus v podsvětí*“ (1858) a „*Krásná Helena*“ (1864). Autor mnohdy činil ústupky soudobému a pokleslému vkusu pařížského obecnstva, takže jeho pracím ubývalo mnohdy, jak sám připouští, na ceně umělecké. Jeho hudba nezřídka, bez ohledu na krásu, usiluje o výraznost. Rytmus je však vedoucím činitelem v jeho operetách, které překypují živostí, humorem a někdy i rozpustilostí. Offenbach stojí vysoko nad svými epigony a patří v oblasti komické opery k nejmělejšímu a k nejvynalézavějšímu skladatelům své doby: *Madame Favart*, *Princezna Trebizondská*, *Doktor Ox*, *Krásná Helena*, *Orfeus v podsvětí*, *Dafnis a Chloé*, to jsou díla z oněch mnoha prací skladatelových, které jsou a byly hrány na našich jevištích.

Koncem života se Offenbach úspěšně obrátil k dobré tradici komické francouzské opery a napsal

»HOFFMANNOVY POVÍDKY«,

kteří však měly svou premiéru až po smrti skladatelově v roce 1881. Ve skutečnosti nestačil skladatel ani dokončit toto dílo, ba snažil se je i utajit. Proč? Bylo totiž „vyšším žánrem“, po jakém toužil skladatel po celý život, jako Auber nebo jako Hérold. Byl snad tento skvělý satirik ve svém jádru lyrickým, ba litostivým člověkem, který se chtěl ohlušovat, aby nemusil

● Na obrázku vlevo je Offenbach a ředitel divadel v karikatuře.

● Zdeněk Nejedlý napsal již v roce 1908 o J. Offenbachovi: „... byl geniální společenský kritik, který ve své burlesce našel pro svou satiru přiměřenou formu.“

● Offenbach zemřel během zkoušek, které byly před premiérou v „*Opéra comique*“ a k nimž se dal za velkého tělesného utrpení převést.

● I v tomto díle ukazuje Offenbach vynalézavost a tvůrčí sílu, která byla vlastností tohoto originálního skladatele od mládí.

zoufat a milovníky divadla obelhávat, aby sám sobě nemusil přiznávat pravdu? Nuže, v „Hoffmannových povídkách“ uroní slzu a ta se stala nejkrásnější vzpomínkou na Offenbacha.

Už v roce 1851 bylo uvedeno fantastické drama o pěti dějstvích, nazvané „Hoffmannovy povídky“, jehož autorem byli Jules Barbier a Michel Caré. Těchto pět dějství obsahuje předeheru a dohru, jakož i tři obrazy pozdější opery. Oba libretisté spojili tak populární fantastické povídky německého romantika E. T. Hoffmanna do jedné hry. Postava Hoffmanna byla zachována na jevišti v kruhu studentů, jimž Hoffmann vypravuje tři ze svých zážitků. Obsah těchto příběhů je současně obsahem a

dějem této opery:

První povídka nás zavádí do fysikálního kabinetu profesora Spalanzaniho; o ruku jeho dcery Olympie má totiž Hoffmann zájem. Před slavností, při které profesor uvádí svou dceru po prvé do společnosti, seznámí se Hoffmann s podivným Coppeliem, který mu prodá bílé brýle na čtení v duši, jež však básníka zaslepují. Hoffmann je velmi šťasten, když slyší Olympii zpívat a když s ní může zůstat o samotě. Netuší však, že Olympia je loutka, sestrojena fysikem Spalanzaním jako opravdový zázrak vědy. Oduševnění jejimu krásnému obličejí dávají totiž oči, které vyrobil optik, alchymista Coppelius. Ten se vrací neočekávaně z cest po cizině a žádá přítele Spalanzaniho o náhradu za oči Olympie. Dostává se mu směnky na pět set zlatých, aniž tuší, že je falešná. Při předložení směnky u firmy Eliáš, která je v úpadku, pozná, že byl podveden.

Zatím na slavnosti tančí Hoffmann valčík s Olympií. Avšak najednou ve víru tance padá, při čemž si rozbije čarodějně brýle. V tom přichází rozlícený Coppelius, který Olympii — stroj — rozbije tak, že z ní zůstává hromádka kovových součástek, hadrů a skleněných střepů. Hoffmann si zoufá, když spatří, že jeho Olympia byla pouhou loutkou.

Druhá povídka má děj v paláci Giuliettině v Benátkách, kde se seznámil Hoffmann s vysokým diplomatickým důstojníkem, který ho chce použít ke svým temným a nebezpečným cílům. V paláci kurtisány Giulietty se posmívá Hoffmann snění a toužení, nakonec však neodolá přitažlivým zrakům Giuliettiným a zapomíná na celý svět. Důstojník a čaroděj Dapertutto chce vyrvat Hoffmannovi duši, aby se tak stal Hoffmann jeho poslušným nástrojem. K tomu má dopomoci Giulietta, která má odvést obraz Hoffmannovy tváře do čarodějného zrcadla. Hoffmann se pak stane pouhým stínem člověka. — Básník netuší toto nebezpečí a je opojen Giuliettou. Jejich milostné setkání však přeruší jeden z milenců kurtizány, Schlemil, který je rovněž stínem člověka a jehož však Hoffmann v souboji zabíjí. Smích kurtizány a jejího milence Pitichinacciho zbavují Hoffmanna posledních ilusí. Přicházejí strá-

že a Hoffmann s přítelem, který bděl nad jeho bezpečností, zachraňují se útekem.

Třetí povídka se odehrává v domě Crespelově, jehož dcera Antonia touží po slávě operní pěvkyně. Její matka, která měla stejnou touhu, zemřela na srdeční mrtvici. Rada Crespel se bojí stejného nebezpečí a odstěhuje se se svou dcerou do jiného města, aby tak zabránil návštěvám Hoffmannovým, o němž soudí, že jeho dceru v jejích pěveckých tužbách podporuje. Hoffmann však vyhledá přesto Antonii a stane se náhodou svědkem rozhovoru Crespela s doktorem Miraklem, který léčil Antoniinu matku. Když zjistí, proč dívka nemá zpívat, vyprosí si u ní slib, že už skutečně nikdy zpívat nebude. Mirakel však po odchodu Hoffmannové přemlouvá dívku ke zpěvu, magickými silami vyvolá v ní obraz matky a Antonia se pouští do vášnivého zpěvu. Nešťastný Hoffmann přichází ve chvíli, kdy dívka umírá. Prožívá nové zoufalství.

(Napsal a z německých materiálů volně přeložil Josef Štěpánek. Děj opery podle Rudolfa Vonáška.)

● Hned při prvním provedení „Hoffmannových povídek“ v Paříži 10. února 1831 bylo možno poznat, že se skladatel nemohl zúčastnit příprav a zkoušek. Mistr byl totiž zvyklý zasahovat účinně při zkouškách svých nových děl a dokonce je i v některých místech měnit.

● Instrumentaci převzal na přání pozůstalých skladatelův přítel francouzský skladatel M. Guiraud. Po ruce byl hotový klavírní výtah, avšak s přesnými údaji k rozpisu pro orchestr.

● Toto dílo J. Offenbacha je dosud nepřekonaná, vpravdě romantická opera Francouzů a snad všech národů světa.

● V Ostravě byla na pořadu opera „Hoffmannovy povídky“ v sezóně 1932-33 s dirigentem B. Halíkem a režisérem K. Küglerem, který byl současně výtvarníkem této inscenace. Po druhé světové válce byla uvedena opera v sezóně 1947-48 s dirigentem M. Hanákem, režisérem B. Hrdličkou a výtvarníkem J. Svobodou.

J. Offenbach: Hoffmannovy povídky. — Program vydalo Státní divadlo v Ostravě. Redakce Jos. Štěpánek, obálka Zd. Hybler, fotografie Fr. Krasl. Vytiskly Ostravské tiskárny, n. p., provozovna 02, Ostrava I, Hollarova 14.

Cena 0,90 Kčs.

T 06327